

el cartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 109 / Olot, gener 2018

Coordinació: Antoni Mayans i Xavier Puigvert • Edició: Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / L'ARXIU D'IMATGES DE L'OBSERVATORI DEL PAISATGE DE CATALUNYA

Aquest mes de desembre hem posat en funcionament l'Arxiu d'Imatges de l'Observatori del Paisatge de Catalunya (arxiu.catpaisatge.net), que posa a disposició de tothom fotografies de paisatges de Catalunya. Des de l'aparició de la fotografia, el paisatge ha estat una de les temàtiques que més interès ha despertat entre els qui la practiquen, i en els últims anys aquest interès ha crescut encara més en l'àmbit de la fotografia amateur. Avui la fotografia de paisatge és plenament present a la nostra vida diària, i tenim accés a una gran quantitat d'imatges que ens ofereixen mirades molt diverses.

Des de l'Observatori del Paisatge vam apostar des del principi per la fotografia de paisatge. I no com un complement i un ajut als estudis del paisatge (per ajudar-nos a interpretar-lo, o a explicar l'evolució que ha patit, o per entendre'n la identitat), sinó que sempre hem cregut que la fotografia és un pilar fonamental per crear i aplicar una bona política de paisatge, tant en termes de comunicació i sensibilització com a l'hora de prendre decisions. Dit d'una altra manera, entenem la fotografia com una eina amb un gran potencial per a la reflexió i l'acció en relació amb el paisatge.

Aquest és l'origen de l'Arxiu d'Imatges de l'Observatori del Pai-

satge de Catalunya, un arxiu digital i consultable en línia que s'hauria pogut pensar i fer des de qualsevol lloc de la geografia catalana, però que s'ha cuinat i que es gestionarà des d'Olot, "la capital catalana del paisatge", com tan bé va definir-la Joan Nogué, exdirector de l'Observatori del Paisatge l'any 2014 en aquesta mateixa publicació.

El nostre no és l'únic arxiu d'imatges ubicat a la comarca. El Servei d'Imatges de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, sense saber-ho, ha estat una gran influència per a la creació de l'arxiu de l'Observatori, i un exemple a seguir. Desenvolupat gràcies a la participació de l'empresa Aigües Ter Llobregat, concessionària de la Generalitat, l'Arxiu d'Imatges de l'Observatori va passar de ser concebut inicialment com una eina d'ús intern (per la necessitat de l'Observatori del Paisatge d'ordenar i catalogar les seves pròpies fotografies), a convertir-se en una eina que posa les fotografies a l'abast de tothom, degudament classificades i catalogades.

Així doncs, l'Arxiu neix com un banc d'imatges viu, dinàmic, en constant actualització, obert a col·laboracions ben diverses, des de l'àmbit professional a l'artístic, passant pels aficionats a la fotografia. Entre d'altres col·laboracions del món artístic no hi podia faltar la de l'Escola d'Art d'Olot,

que ja des de fa uns anys col·labora amb l'Observatori en altres activitats. I l'Arxiu és, també, col·laboratiu, ja que tothom qui ho vulgui hi pot pujar imatges. Ens interessa conèixer i compartir mirades molt diverses sobre el paisatge.

Totes aquestes característiques fan de l'Arxiu d'Imatges de l'Observatori del Paisatge de Catalunya una eina per preservar, produir, compartir, difondre i fer circular imatges dels paisatges contemporanis de Catalunya, amb la finalitat de promoure el coneixement, l'estudi, la conscienciació, la gestió i l'ordenació del paisatge. Ha nascut amb més de mil imatges digitals procedents de l'activitat de l'Observatori, a més d'aportacions d'altres institucions, entitats, fotògrafs i particulars, i aquest nombre anirà creixent els propers mesos. Si bé l'Arxiu està inicialment pensat per a la fotografia, l'enorme pes de la imatge en general en la societat contemporània i la relació cada cop més rellevant que té amb el paisatge obre les portes a ampliar-se en un futur amb altres formats (vídeo, il·lustració, etc.).

Esperem que gaudiu de les imatges de l'Arxiu i que els garrotxins i garrotxines us animeu a col·laborar-hi (arxiu.catpaisatge.net).

PERE SALA I MARTÍ
Director de l'Observatori del Paisatge de Catalunya

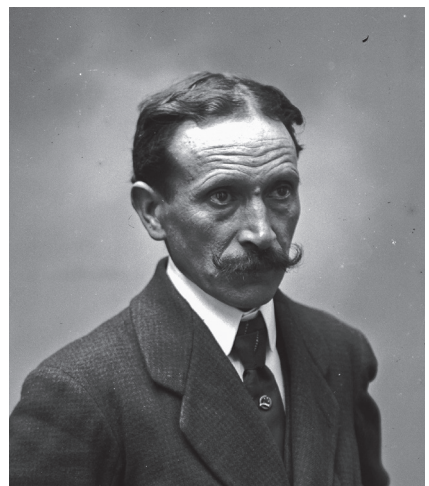
ANIVERSARI / 150 ANYS DEL NAIXEMENT DE CELESTÍ DEVESA

El 20 de gener de 1868 va néixer en una masia de Begudà, municipi de Sant Joan les Fonts, l'escultor, gravador i escriptor Celestí Devesa Pinadella. Format a l'Escola de Dibux d'Olot, de ben jove va entrar a treballar al taller de sants El Arte Cristiano, on va modelar un gran nombre de peces. Com a escultor, va destacar en l'elaboració de làpides funeràries i figures per a panteons, a més de crear algunes figures de pessebre. La seva obra més coneguda i popular a Olot és el cap de la Gegantessa, modelat en fang l'any 1888 mentre Miquel Blay donava forma al cap del Gegant.

Devesa va ser corresponsal a Olot del diari barceloní *La Veu de Catalunya*. També va publicar alguns treballs periodístics i literaris en revistes locals, com ara *L'Olotí*, *Revista Olotina* i *El Deber*.

Va ser professor a l'escola d'art local durant vint-i-set anys, on va apostar per un mestratge acadèmic i classicista, heretat de qui li havia ensenyat l'ofici, Josep Berga i Boix. Segons un crític d'art coetani, Devesa va exercir de "traductor d'aromes gregues en l'es-cultura".

Va morir a la ciutat d'Olot l'1 d'agost de 1935.

La Vall d'en Bas és un municipi amb un valor patrimonial de primer ordre. La cultura i la natura es barregen per oferir un paisatge cultural únic. La riquesa natural de la vall resideix, en gran mesura, en la seva aigua, que és abundant. Un microclima atlàntic i unes colades de lava, que frenen el curs freàtic, converteixen aquesta vall en un dels espais més rics, fèrtils i singulars de Catalunya. L'orografia d'aquest territori és resseguida per una bona quantitat de rius, rieres i rierols. Molts d'ells agafen les aigües en un dels dos espais naturals protegits que hi ha a la Vall d'en Bas: el del Puigsacalm-Bellmunt o el de Cabrera.

Ja els primers pobladors de la vall van detectar aquesta riquesa natural. S'establiren en el pla de la Dou, a Sant Esteve d'en Bas, el 7000 ANE i es convertiren en els primers pagesos del territori. D'aleshores ençà, diferents cultures hi habitaren, i fins avui. Es deixà, al llarg dels segles, un pòsit patrimonial d'un valor cabdal que avui cal que investiguem, conservem i difonguem.

A inicis del 2017, l'Ajuntament de la Vall d'en Bas, Can Trona Centre de Cultura i Natura, el Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca, l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa i el Grup Excursionista Cultural i Alpinista, van guanyar un ajut per poder investigar el patrimoni hidràulic –molins, ponts, passeres, pous de glaç, serradores, bombes o ariets...– de la conca alta del riu Fluvià. Aquest ajut està inclòs en el marc dels "Projectes d'investigació i difusió cultural" de l'Institut Ramon Muntaner i la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

La recerca porta el títol *La cultura de l'aigua a la Vall d'en Bas*. L'objectiu

principal és inventariar i investigar tots aquells elements relacionats amb el patrimoni hidràulic que hi ha avui en aquesta àrea geogràfica, molts en un estat de conservació molt degradat, especialment alguns molins, ariets i bobines per generar electricitat.

La metodologia per realitzar la recerca està conformada per la suma dels processos següents:

un buidatge previ dels arxius locals i comarcal, l'estudi de la toponímia de la zona i la memòria oral. Un cop realitzades aquestes tasques, es buiden sobre un mapa i després cal pentinar el territori acordat. Cada element que es troba és fotografiat, mesurat i inventariat. Les dades es traslladen en una fitxa, que posteriorment és ampliada amb més informació recollida a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa. Un cop agrupades totes les dades, es realitza una redacció històrica, que ajuda a entendre el perquè de tots aquests elements. D'aquesta manera es dona un relat i un discurs coherent al projecte.

Aquest procés es realitzarà fins a tres vegades, ja que és un projecte a tres anys vista. En aquest 2017 ja s'ha treballat la zona de Falgars d'en Bas, el Racó del Grau, els Hostalets d'en Bas i Sant Esteve d'en Bas. El 2018 es pretén seguir amb el Mallol, Puigpardines, la Pinya i Sant Privat d'en Bas, i el 2019 s'acabaria amb les àrees de les Preses i Riudaura. En cada fase, cap als mesos de març o abril, hi haurà la publicació, en format article, dels resultats de la recerca. Cal esmentar que tot el material (fitxes, entrevistes, fotografies i altres documentacions) s'inclourà en la base de dades de l'Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya del Departament de Cultura perquè tothom, des de casa, ho pugui consultar i, d'alguna manera, no es perdi aquest patrimoni, que forma part de la nostra memòria i identitat. A més, els organismes participants s'ocuparan de fer exposicions temporals, itineraris, material didàctic i 2.0 per divulgar el màxim possible aquest tresor que, en molts casos, es troba oblidat.

XEVI COLLELL

Director de Can Trona - Centre de Cultura i Natura de la Vall d'en Bas

BREVIARI

La primera Vitrina del Trimestre de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa de l'any 2018 estarà dedicada a la figura i l'obra de **Josep M. Mir Mas de Xexàs**, amb motiu del cinquantenari de la mort d'aquest olotí polifacètic. Mas de Xexàs (Olot, 1900-1968) va ser pintor, ninotaire, crític d'art, escriptor, periodista, polític i activista cultural. Un dels personatges més singulars del panorama cultural olotí del segle XX; una singularitat que, com va escriure Jordi Pujiula, sovint es torna excentricitat. La mostra, que recull llibres, revistes, auques, fotografies i altres documents, es podrà veure des del 19 de gener fins al 28 de febrer.

•••

El passat 3 de novembre, **Concepció Ferrés Gurt** va defensar a la Facultat de Ciències de l'Educació de la Universitat Autònoma de Barcelona la tesi doctoral *La competència d'indagació i la seva avaluació en els estudiants de batxillerat*. La tesi, dirigida per la professora Anna Marbà Tallada, analitza les dificultats dels estudiants quan realitzen activitats d'indagació científica. Recentment, l'autora ha cedit a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa un exemplar del treball.

•••

Des del propassat 21 de desembre de 2017, es pot visitar a la seu de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, de Madrid, l'exposició *Ventura Rodríguez, arquitecto de la Ilustración*. La mostra commemora el tercer centenari del naixement de Buenaventura Rodríguez Tizón (Ciempozuelos, 1717-Madrid, 1785), més conegut per **Ventura Rodríguez**, figura destacada en el desenvolupament de l'arquitectura espanyola del segle XVIII. Els projectes constructius dels hospicis d'Olot i Girona, actualment seus del Museu de la Garrotxa i de la Casa de Cultura de Girona, són obra seva. L'exposició restarà oberta fins al 8 d'abril.

COL·LECCIÓ LOCAL

MONOGRAFIES

BERGA i BOIX, Josep,
Novel·les curtes. L'estudiant de la Garrotxa, Mar de brutícia, Un retrat esborrat, Claretà, Olot: Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot, 2017, 291 p. (Obres completes de Josep Berga i Boix; 3).
Edició a cura de Margarida Casacuberta.

BUSQUETS, Lluís,
Llums de sincrotró. La guerra (in)civil des dels ulls d'un batxiller d'avui, Barcelona: Balasch, 2017, 319 p.

CANAL, Jordi (dir.),
Historia contemporánea de España, Madrid: Taurus, 2017, 2 vol., 912 + 816 p.

GARCIA, Pau,
La cuina de la carxofa, Barcelona: Comanegra i Ajuntament de Barcelona, 2017, 175 p.

GOU, Glòria,
La carta als Reis Mags, [S.l.]: [s.n.], 2017, 31 p.
Il·lustracions de Montse Costa.

GUIX, Josep i ROCA, Anna,
Agenda del Pagès 2018, Girona: Hermes Comunicacions, 2017, 208 p.

PASCAL, Miquel,
Quin és el secret de la música?, Olot: Llibres de Batet, 2017, 49 p. (Col·lecció En Cueta i la Creuet; 1).
Fotoil·lustracions de Roser Matas i Quim Roca.

PLANA, Enric,
Les Preses i la seva gent. Els vells oficis i les noves professions al segle XX, les Preses: Ajuntament de les Preses, 2017, 566 p.

PUIGDEVALL, Fina i PUIGVERT, Manel,
Ànima [Les Cols Restaurant], Barcelona: Montagud, 2017, 374 p.

Conté textos de Miquel Martí i Pol, Jordi Pigem, Joan Nogué, RCR Arquitectes, Maria Domene, Edgar Illas, Joan Josep Mayans, Domènec Moli, Francesc Torralba, Antoni Puigverd i Isabel Coixet.

RCR. *Krajolici ideja: skice RCR arhitekata [Landscapes of Ideas: the Sketches of RCR Architects]*, Zagreb: Oris Kuća arhitekture, 2017, [24] p.

RECASENS, Albert i ALSINA, Josep,
La Garrotxa. L'Alta Garrotxa i les valls d'Olot, Palafrugell: Edicions Baix Empordà, 2017, 1.035 p.

VILANOVA, Santiago,
Salvem els nostres volcans. Crònica periodística i ecologista de la defensa de la Zona Volcànica de la Garrotxa, Girona: Curbet Edicions, 2017, 232 p.

ARTICLES

BASSOLS, Martí,
“Ante el cincuentenario de la Revista de Derecho Urbanístico y Medio Ambiente”, *Revista de Derecho Urbanístico y Medio Ambiente*, núm. 311, 2017, p. 21-42.

BASSOLS, Martí,
“La tramitación parlamentaria de la Ley de la Jurisdicción Contencioso-administrativa de 1956. Modificaciones e innovaciones incorporadas”, *Revista de Administración Pública*, núm. 203, 2017, p. 309-341.

BASSOLS, Martí,
“Contratación administrativa y políticas públicas en la nueva Directiva 2020/14/UE: cláusulas sociales, medio ambiente e innovación”, dins José Carlos LAGUNA et al. (coord.), *Derecho administrativo e integración europea: estudios en homenaje al profesor José Luis Martínez López-Muñiz*, Madrid: Reus editorial, 2017, vol. 2/2, p. 993-1012.

CANAL, Jordi,
“El turisme dels baixos fons: La Criolla”, *F. La revista del Foment*, núm. 2.153, tardor 2017, p. 68-69.

GISPERSAÜC, Montse,
“RCR Arquitectes: sentir l'espai”, *Revista de Girona*, núm. 305, novembre-desembre 2017, p. 60-63.

GRAS, Airy et al.,
“Medicinal plant uses and names from the herbarium of Francesc Bolòs (1773-1844)”, *Journal of Ethnopharmacology*, núm. 204, 2017, p. 142-168.

LLOP, Núria,
“Les Preses, un segle de vocacions”, *La Comarca d'Olot*, núm. 1.915, 21 de desembre de 2017, p. 44-57.

MERINO, Imma,
“La tasca humanista del cinema [Abbas Fahdel]”, *L'Avenç*, núm. 440, desembre 2017, p. 70-73.

MURLÀ, Josep,
“Sabina Muchart, una pionera de la fotografia”, *La Comarca d'Olot*, núm. 1.915, 21 de desembre de 2017, p. 133-137.

PALLÀS, Xavier,
“Les campanes de Sant Esteve d'Olot”, *La Comarca d'Olot*, núm. 1.915, 21 de desembre de 2017, p. 59-66.

RUBIÓ, Jordi,
“Quan la terra crema! Cerdans camí de França durant la guerra civil”, *Querol*, núm. 21, tardor 2017, p. 30-34.

SALA, Ester,
“El salt del Roure” [Exteriors], *Revista de Girona*, núm. 305, novembre-desembre 2017, p. 96-97.

SALA, Joan,
“Santiago Planella: pensar, sentir i fer”, *Revista de Girona*, núm. 305, novembre-desembre 2017, p. 103-107.

SELLES, Narcís,
“Art i política en temps de canvis. Entre el flux de la protesta anti-franquista i el reflux de la institucionalització monàrquica”, *Dictatorships and Democracies. Journal of History and Culture*, núm. 5, 2017, p. 103-247.

TEXTOS ELECTRÒNICS

VILA, Pep,
“La cuina catalana, d'Esteve Sala Tomàs, 1930 (?)”, *Vademècum*. [en línia]. 19 de desembre de 2017. Disponible a: <<https://mariatoldra.wordpress.com>>

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

La temporada passada vaig parlar dels diferents intents que va fer la ciutat d'Olot per disposar d'una caixa d'estalvis. Però, de manera voluntària, me'n vaig deixar una: la Caja de Ahorros de la Juventud Olotense. Justament l'única que va arribar a funcionar durant una llarga temporada, a partir de 1853. No hi vaig fer referència perquè, malgrat el nom, no va ser pròpiament una caixa d'estalvi. Era l'eina que va crear l'*Asociación de socorros mutuos de los jóvenes de la Villa de Olot para redimirse del servicio de armas* per posar a l'abast de tothom la contractació d'un substitut que fes de soldat en nom de l'estalviador, si aquest tenia la dissort de ser escollit soldat en el sorteig de les quintes.

Durant el segle XIX, fer el servei militar no era una qüestió menor. La majoria dels soldats acabaven entrant en guerra a les colònies d'Amèrica, a Filipines i després al Marroc. Hi havia moltes baixes i els que tornaven ho feien malalts, esguerrats o amb trastorns psicològics. En el millor dels casos, els veterans de l'exèrcit tenien greus problemes per inserir-se en la vida civil, ja que no tenien ofici ni benefici. Per tant, els que podien miraven de deslliurar-se de fer el soldat. En el moment de la fundació de la Caixa d'Estalvis, contractar un substitut costava 1.400 rals, que era una fortuna. Equivalia al 2% del pressupost municipal o a l'1% del *cupo* de la contribució territorial que pagava la vila d'Olot. Escapolir-se'n estava a l'abast de molt pocs. Per això, la Mutua proposava de fer un pla d'estalvis. Si es començava a pagar a l'edat de dos anys, la quota era de 52 rals l'any; als 10 anys era d'un centenar, i així successivament.

Unes quantitats "muy cortas", a criteri de l'Associació, però que en realitat no ho eren tant. Un milicià cobrava 6 rals al dia, i un subnave, 10. Un teixidor experimentat, de 8 a 12.

Amb aquest panorama, no pot sorprendre a ningú que l'abolició de les quintes fos una de les principals reivindicacions de les classes populars. Però mai no va ser atesa. Només els ajuntaments populars, fills de les revoltes ciutadanes, varen proposar solucions locals per evitar que els nois haguessin d'anar a la mili. L'ajuntament progressista de 1842 va reunir els caps de família en assemblea, a l'Hospici, per estudiar com afrontar el cost dels substituïts de la quinta. L'assemblea va decidir imposar un recàrrec al vi, l'oli i la carn fresca. Però es va pecar d'optimisme i no es va recaptar ni la meitat del que es necessitava. Quan la comissió va presentar els comptes, els familiars dels quintos es varen revoltar i l'ajuntament en ple va presentar la dimissió. Un altre any, l'ajuntament va intentar cobrir la despesa posant un recàrrec als impostos estatals que només pagaven els rics, per valor de la meitat del cost dels substituïts, i va establir que l'altra meitat la paguessin tots els mossos sortejats aquell any, amb independència de si eren declarats soldats, substituïts o excedents. Tampoc no va funcionar, perquè molts no varen voler pagar. El problema de les quintes es va resoldre a finals del segle XX, gràcies als famosos pactes del Majestic entre el PP i CIU.

Vist des d'ara, no tinc gens clar que un exèrcit professional millori la nostra capacitat de defensa. Sobretot si l'enemic no és exterior.

HISTÒRIES / EMPRESÀRIES GARROTXINES DEL SEGLE XIV

No tenim cap dubte que a les dones de la Garrotxa se les ha caracteritzat per ser fèmines amb empena i decisió. Segurament tal identificació no prové del no-res, i per tant té una o més explicacions. Si més no, es té constància que determinades avantpassades seves en deixaren testimoni arreu de les nostres contrades. Es coneix el cas d'algunes emprenedores de la zona de Besalú i les parròquies del voltant en plena època medieval.

Interessants són els testimonis de mares, esposes i àvies, que adquirien un nom i una reputació cabdal en el món comercial i econòmic de la comtal vila. A principis del trescents, carnisseres, teixidores, prestamistes i pageses, en diferents graus, intentaven guanyar-se la vida del que sabien fer, al capdavant de negocis de caràcter familiar. Dones amb una clara mentalitat empresarial, que gestionaven eficaçment les finances i la logística interna de les empreses, a més d'aplicar correctes directrius en les inversions en determinats béns. Ho demostraven els centenars de contractes protagonitzats per dones inscrits als registres de la notaria de Besalú, agrupats en una vintena d'exemples.

Algunes eren vídues i heretaren una empresa ja consolidada del seu difunt marit. Era el cas de Bonadona, muller del jueu de Besalú Caravida de Porta, que prenia les regnes del negoci del crèdit plenament consolidat i el va gestionar directament. Els seus dos fills, Isaac i Mair, es traslladaren a Castelló d'Empúries i allí establiren la seva base d'operacions. La mare i la filla Preciosa es van quedar a Besalú per controlar el mercat eminentment rural de la vegueria i fer-lo prosperar. Ho van aconseguir amb escreix, ja que només per l'any 1334 Bonadona es va convertir en la principal presta-

mista de la vila. Inclús per davant dels grans creditors jueus de les famílies Astruc i Benvenist, als quals va doblar els crèdits i els diners prestats. Per tant, no només va mantenir el negoci del seu marit, sinó que el millorà substancialment.

Tanmateix, no totes les empresàries analitzades eren vídues i continuaren amb l'activitat del marit. Hi havia dones emprenedores que crearen un negoci propi. Es tractava, doncs, d'una gestió empresarial totalment autònoma, sense la ingerència dels seus cònjuges. Un dels casos més espectaculars va ser el de la família Seguí, representada per Beatriu i la seva filla Gueraua, membres de la baixa noblesa rural pròxima a Besalú. Invertiren grans quantitats de diners en comandes de societat amb una multitud de mercaders i agents comercials. Entre els mesos de maig i juny de l'any 1339, Beatriu va signar comandes per un valor total de 6.400 sous, uns diners destinats a la compra i adquisició de mercaderies i productes en mercats diferents del de Besalú. Segurament la intenció era portar tota una sèrie de materials i béns que no eren habituals a les taules i obradors de la capital de la vegueria. Però sembla que la seva dèria empresarial no acabà aquí. Juntament amb la seva filla Gueraua, es convertiren en sòcies capitalistes en un obrador per elaborar teixits a la pròspera vila de Castelló d'Empúries, aportant la quantitat de 5.000 sous. El seu soci va ser un dels drapers referents del moment, Castelló Girona.

Els casos descrits i els estudiats donen fe de la valentia d'algunes dones, que van desafiar un món masculista. Així doncs, en alguns moments la condició de gènere importava poc davant els negocis i el comerç.

JOEL COLOMER

A OLOT SOMIANT AMB OLOT / UNA CIUTAT DINS LA CIUTAT

ETIENNE ROUZÈS (<https://leventdesrues.wordpress.com/> / @leventdesrues)

A Olot, hi ha una ciutat dins la ciutat. Una ciutat on els carrers són invisibles a Street view mentre tenen un nom. Tanmateix, aquesta ciutat té els seus transeünts, els seus bancs i les seves places. Té les seves cruïlles i les seves voreres. Els seus barris alts i barris baixos. Els seus quadrats de sol i les seves zones d'ombra. Des del cel, el seu plànol geomètric forma caràcters cúfics. Aquesta ciutat secreta, present i absent, és el cementiri.

Durant molt de temps vaig passejar per Olot sense prestar-hi atenció. Les meves rutes fins i tot semblaven vorajar-lo. Però fa un mes, el vaig descobrir passant pel carrer Macarnau. Em va atreure immediatament el sol negre del portal on hi ha gravada la frase *La virtut que em va estimar més, diu Déu, és l'esperança*. Després de l'avinguda dels plàtans, vaig creuar la muralla i vaig pujar les escales brillants de pluja. Allò que sorprèn a un francès acostumat a les làpides en el terra són aquestes tombes superposades com a pisos d'edificis col·lectius dels anys 1960. Em fan pensar en una caixa d'impressió on un tipògraf hauria classificat els seus caràcters per famílies per trobar-les millor a l'hora de compondre el text. Però la monotonia

de la disposició és contrarestada per una gran inventiva epigràfica i floral. No hi ha cap "finestra" que floreixi de la mateixa manera. Hi ha una varietat d'estils i colors: escriptura blanca sobre fons negre, vermell sobre fons blanc. Una diversitat també dels materials. El cementiri d'Olot és ric en baixos relleus i estàtues, algunes de les quals són més reals que la natura. En trencar per un carreró, vaig pensar que una dona se m'adreçava i em parlava, de tant com la seva esquena estava perfectament modelada al marbre. A la part superior, la més contemporània, hi ha belles pedres blanques en què els motius semblen haver estat dibuixats a la superfície de la llet. En aquest estil d'ivori, trobem cares, arbres, llargardaixos, flors i, fins i tot, una vegada, planetes, com si l'escultor hagués volgut recordar el sentit etimològic de la paraula galàxia, *galaxias*, la Via Làctia en grec. Al cor del cementiri, l'avinguda principal, la via Santa Magdalena, evoca dues prestatgeries situades cara a cara, separades per una gespa verda envoltada per dos carrerons. Les sepultures són grans llibres col·locats sobre el tall inferior per mostrar la portada. Llibres burgesos de bibliòfils amb belles relligadures, elegants amb els seus teixells i tanques i on els cartonatges representen Crist, esquelets, encensers o dracs-gàrgoles. Una tomba m'impresionà particularment, aquella on Josep Berga i Boada va representar un àngel que porta la creu.

Dominant les tombes, punteja, molt a prop, el campanar de la capella de Sant Francesc, ja que el cementiri és recolza en el Montsacopa, ben ancorat al seu basalt negre. Per pensar-hi: potser no és una coincidència. De la mateixa manera com les capes de lava s'acumulen i s'assequen per convertir-se en pedra, les nostres vides emanen d'un magma subterrani, sorgeixen i se solidifiquen per acabar com un dur estrat. El cementiri d'Olot és un volcà adossat a un volcà, però un volcà que encara està en erupció, una erupció lenta, contínua i tràgica, impossible de contenir. Aquest home solitari que escolto parlar en el buit, davant d'una tomba, no em negarà.

ELS NOMS DE LA TERRA / JOANETES A TO

XAVIER PUIGVERT I GURT

Sempre hi ha una peça que grinyola en el complex engranatge del paisatge. Una baula que no encaixa, un cargol fluix... un topònim que desentona entre els paisans. Enquadrar-lo de nou es pot convertir en una dèria.

Fent un repàs a la sèrie de grans unitats de relleu de l'Alt Fluvià, podem comprovar que tots els noms de les valls principals es van originar en un període anterior a la romanització. Encara que no n'entenguem el significat, és fàcil detectar que Bas, Begudà, Olot, Bianya i Ridaura –el segon element del binomi, concretament– es van formar en una època en què en aquest zona de la Garrotxa hi havia parlants de llengües celtes i bascoïdes. Tan sols el nom de la sisena gran unitat, *Joanetes*, no sembla formar part del relat predominant, perquè emana una fragància de llatinitat difícil d'esquivar. Ara bé, aquesta suposada aroma llatínogena és una mica tèrbola: ofèn el sentit comú. Dit amb les paraules de Joan Coromines, "no tindria solta" que un macrotopònim prengué un diminutiu d'antropònim. I menys en un context de topònims preromans tan propers. En el seu moment i a partir de l'observació dels llocs on apareixien, el filòleg va apostar per considerar "Joanetes" i "Joanet"

records del mot "iuvenetum", plantació d'arbres joves.

Amb tot el respecte pel savi barceloní, crec que hi ha una opció que permet prendre les mides molt millor al nostre subjecte sospitós. Només cal valorar aquest entorn faltat de romanitat on és present i la forma escrita més antiga que se li documenta. El nom apareix com a "Jonathes", "Jonates" i "Junates" en escrits dels segles IX al XIII; és més tard que adopta la forma "Junetes/Joanetes". Per tant, el topònim garrotxí podria contenir el sufix "-ate", present arreu del Pirineu i relacionat amb la llengua basca, sempre en el sentit de coll o pas entre muntanyes. Els exemples al País Basc i Navarra són inacabables (Arrate, Atezareta, Atondo, Bagate...) i de menor quantia a l'Alt Aragó (Atagües, Ates, Enate, Escalate...) o als Pallars (Arate, Broate, Escarbonate, Miati...), àrees antigament bascoparlants.

Si acceptéssim que "collum Jonathes" (898) conté l'element que fa referència a l'important coll de Bracons, podríem resoldre dos grans maldecaps d'un sol cop. En primer lloc, el dotaríem d'un sentit descriptiu acceptable; en segon lloc, el reintegraríem al veïnatge de noms de lloc preromans del qual no s'hauria d'haver exclòs mai.

APUNTS I REPUNTS NATURALS / PISTES FORESTALS

EMILI BASSOLS I ISAMAT

La Garrotxa és una comarca amb una topografia enrevesada i una superfície majoritàriament protegida. En aquesta base territorial singular l'obertura de pistes forestals sempre ha estat motiu d'encesa controvèrsia entre tots els agents que s'hi senten interpel·lats, alguns de manera legítima, com els propietaris de les finques o l'administració competent que les autoritza o promou, i d'altres més indirectament, com els nombrosos usuaris que admiren i senten com a seus els paisatges naturals afectats per les obres. Partim de la base que qualsevol nova pista genera un impacte negatiu sobre el medi físic i biològic que l'acull. La intensitat del dany dependrà, sobretot, del tipus d'impacte i de la seva permanència. Quan es vol obrir una pista, a més d'acollir-se al marc legal corresponent (per determinades pistes s'exigeix el tràmit d'avaluació d'impacte ambiental), cal tenir presents tres aspectes: la planificació, el manteniment i l'ús. En la fase de planificació és bàsic disposar d'informació completa sobre el relleu i el pendent; l'existència de pistes properes (densitat); la presència d'espècies o hàbitats d'interès; el grau de maduresa de les masses forestals afectades; la proximitat amb elements culturals rellevants; la qualitat paisatgística del conjunt o la coincidència amb senders excursionistes històrics i tradicionals. Cadascun d'aquests aspectes per si sol és prou rellevant com per influir en el disseny de la nova pista, ja sigui pel que fa a incorporar canvis en el traçat o per, si escau, prioritzar l'alternativa zero. Sembla lògic que sigui

així. Malauradament, però, encara s'obren algunes pistes forestals, algunes incloses en els anomenats plans d'ordenació forestal promoguts pel Centre de la Propietat Forestal, que tenen com a única justificació arribar fins a l'últim racó de la finca per explotar al màxim possible el bosc, sense tenir en compte els danys col·laterals que això pugui provocar. El darrer cas el trobem en una pista oberta, al municipi de Vidrà, que arriba molt a prop del cim del Puigsacalm. Una segona consideració a fer sobre les pistes forestals és el seu manteniment. Tots tenim presents pistes forestals que s'han obert de manera maldestra i que per manca de manteniment s'han xaragallat, els desmunts i els talussos s'han erosionat i els drenatges i les cunetes s'han omplert de fang, la qual cosa les ha fet intransitables. A la Garrotxa hi ha municipis grans que tenen una xarxa de pistes públiques extensíssima i uns ajuntaments petits amb pocs recursos per assumir el cost del seu manteniment. En el cas de pistes en finques privades, qui més esforç hi esmerça són els caçadors que les arrangegen per poder accedir a les seves parades.

Abans d'obrir una nova pista seria recomanable tenir garantit el cost del manteniment perquè, si no, és llençar els diners. I, finalment, una darrera qüestió, també fonamental: l'ús. Si l'ús és alternatiu (diferent del que va motivar-ne la construcció), existeixen dos riscos: que el trànsit de vehicles motoritzats sigui tan intens que provoqui perturbacions ecològiques i molèsties als veïns i a altres usuaris i, dos, que es faciliti l'accés a zones sensibles, com ara zones d'interès faunístic o zones d'alt risc d'incendi. Això representa un problema que exigeix una resposta adequada en forma de regulació estacional, del nombre d'usuaris o amb un control de pas. Adonem-nos que les pistes forestals són les nostres vies de penetració en el medi natural. La justificació per construir-les hauria d'anar acompanyada d'un correcte balanç entre beneficis i perjudicis de tipus ecològic, econòmic i social. Si volem evitar futures controvèrsies, planifiquem les noves pistes amb seny, construïm-les amb delicadesa i usem-les amb respecte.

DIBUIXOS AMB EL COMPONEDOR / JAUME TANÉ, UN HOME BO

DOMÈNEC MOLI

Era un home bo. Ho era tant que creia que tothom era com ell. Que la gent, quan promet o assegura quelcom, ho fa sempre amb la intenció de complir. De vegades, la seva manera de gesticular i d'expressar-se podia fer pensar, a qui no el conegués, que es tractava d'un ésser dur, contundent, insensible. En realitat, era tot al revés. Estava tan convençut de la bondat dels altres que era capaç d'escriure una carta a un ministre d'estat d'Espanya i esperar-ne una resposta. Ho va fer un dia per reclamar l'arranjament de l'anomenada "carretera de la vergonya". Aquest faulista havia viscut amb en Jaume moments inoblidables quan ambdós col·laboraven en la premsa d'aquesta ciutat. La seva dedicació quasi religiosa a la lletra impresa els va portar a viure situacions molt curioses. Eren temps en què, a més de donar constància dels fets puntuals, la premsa intentava reflectir la situació en què es desenvolupava la ideologia de la societat olotina. Érem joves i volíem canviar el món. Vàrem aprendre a escriure entre ratlles quan no podíem posar negre sobre blanc. Curiosament, en Jaume va entrar a col·laborar escrivint sobre "toros" (en aquells dies, encara no ens havien dit que d'allò se'n deia "curses de braus" en la nostra llengua). Era la seva passió. Utilitzava els admiratius a dojo en els papers que

escrivia. D'aquí va anar arrasant, amb el seu optimisme immens, en altres temes ciutadans. Pensant sempre que aquelles opinions que expressava, per bé o per mal, acabarien essent escoltades per algú que tingués la possibilitat d'arranjar-les. I fins i tot ho feia quan no estàvem en període electoral! Quan la majoria dels polítics dormen en la cadira preparant la propera contesa. Mai, que sàpiga aquest faulista, no va tenir resposta, i menys del ministeri de l'Estat, però no es va rendir mai ni va perdre la seva fe en l'altre, encara que estigués molt lluny. Va col·laborar amb l'entramat municipal que organitzava les fires olotines. Va arribar a ser comissari de la Fira de l'1 de Maig. Quan parlava dels firaires, solia citar-los com "la meua gent". Tanta era la seva implicació en aquesta feina que es va arribar a sentir part integrada en cos i ànima de l'esdeveniment.

En Jaume era així. Però si avui s'omple aquest espai amb aquest apunt sobre aquesta persona és perquè, per damunt de qualsevol altra consideració, es tractava d'un ciutadà il·lusionat, capaç d'escriure a un ministre demanant quelcom pel bé comú d'aquesta comarca que va estimar fins allà on no està escrit. La llàstima és que les cartes, a la fi del seu camí, només troben el pou de la indiferència.

TOT ÉS MENTIDA, LLEVAT DEL QUE ÉS VERITAT / UN NOU OLOT

ÀGATA LOSANTOS (@agatalosantos)

Olot, 10 de març de 1918

Benvolguda Mela, Espero que aquesta carta et trobi bé. Abans que res, les meves germanes em demanen que t'agraïxi els fantàstics retrats que els has enviat. Els han emmarcat i els han posat sobre el piano de casa el pare. Ja ho veus, ara encara et tenim més present.

M'alegra sentir que el teu fill Andrzej ja ha fet divuit anys, i que heu pogut celebrar-ho plegats, malgrat que la seva malaltia el tingui allunyat de tu. Ja sé que sempre em parles de les nostres grans trobades familiars amb una certa enveja, però vosaltres també teniu molta sort de tenir-vos l'un a l'altra. Espero que tindrem ocasió de conèixer-lo quan et vinguem a visitar.

Avui t'escric des de casa dels Malagrída, una de les primeres que s'han construït en aquest nou Olot que era poc més que un projecte quan vas venir. Tot plegat ha sortit del magí d'en Manuel Malagrída, un emprenedor olotí de qui potser has sentit a parlar. Després de fer les Amèriques, va tornar a Olot i va decidir construir una nova ciutat entre la vila vella i el Fluvià, a semblança de la seva admirada París. Ara per ara, bàsicament tenim una plaça (de l'Étoile, això sí), una biblioteca en construcció, uns quants carrers traçats d'arbres primers que no fan ombra i una escola en projecte. En Malagrída ens demana que hi posem imaginació, però suposo que no tots podem ser tan visionaris com ell.

Per convèncer-me de les bondats del seu projecte, m'ha convidat a passar uns dies a casa seva, en plena futura "Ciutat-Jardí", com l'ha batejat, i això explica que avui t'escrigui des d'aquest saló amb vistes als pollancrecs que voregen el Fluvià i a la magnífica plana de la Moixina.

Em consta que alguns olotins s'ho miren amb escepticisme, ja que no veuen cap necessitat de construir un nou Olot; d'altres s'esgarrifen amb les cases que van apareixent vora els nous carrers, com la de Josep Maria Masramon, de Rafael Masó, i ja tremolen d'imaginar-se tot un barri amb edificis tan "estrafolaris": "Olot no és Viena!", exclamen. Sembla que l'aspecte de temple romà de la futura biblioteca, que hauria d'estar acabada cap al setembre, els tranquil·litza, però n'hi ha que dubten que mai siguem capaços d'ocupar tots aquests terrenys pantanosos propers al riu sense que se'ns inundin les cases.

A la foto que t'incloc hi pots veure el pare i la meva germana Candelària passejant per la Moixina, que, si tot va com pronostica en Malagrída, es convertirà en el nou límit de l'Olot urbà. Al fons segur que hi reconeixes el mas Ventós; recordes que ens hi vam aturar quan vas venir de visita? Quina família tan hospitalària!

Records, com sempre, de tot el clan Bassols Montsalvatge, i una abraçada ben forta del teu amic,

Xavier

BREVIARI

Al llarg de l'any 2017, l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa ha ingressat els fons històrics dels ajuntaments de Castellfollit de la Roca, Sant Feliu de Pallerols i Sant Joan les Fonts. Amb aquestes incorporacions, ja són tretze els fons municipals de la Garrotxa que han estat dipositats a l'Arxiu Comarcal des de la inauguració de la nova seu, l'any 2012, als quals cal afegir els d'Olot i Batet de la Serra. En l'aplicació Arxius en Línia de la Generalitat de Catalunya (<http://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat>) es poden consultar les actes del Ple digitalitzades dels ajuntaments següents: Batet de la Serra, Montagut i Oix, Oix, Olot, les Preses, Riudaura, Sant Jaume de Llierca, Sant Salvador de Bianya i la Vall de Bianya.

...

El passat mes de novembre va tenir lloc a la seu de la Cambra de Comerç de Girona l'acte de lliurament de les **Distincions als Establiments Històrics 2017**. Aquests premis, dels quals se celebrava la 38a convocatòria, suposen un reconeixement a les empreses comercials, industrials o de serveis de les comarques gironines que poden acreditar haver complert 50 anys o més d'activitat. En l'edició d'enguany, ha estat distingida una única empresa garrotxina: la fusteria i funerària Besora, d'Olot, documentada des de l'any 1642. Com cada any, la Cambra de Comerç ha publicat un opuscle amb una ressenya històrica de cadascun dels establiments, disponible a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa.

...

L'Arxiu Comarcal de la Garrotxa ha incorporat a la seva biblioteca auxiliar els treballs de recerca i projectes finals seleccionats de l'última edició dels Premis Salvador Reixach (30 treballs) i Jordi Pujiula (20 treballs). Com se sap, aquests dos premis, convocats pel Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca, s'atorguen als millors **treballs de recerca**, de diferents modalitats, presentats per alumnes de batxillerat. Actualment, l'Arxiu conserva 311 treballs dels Premis Salvador Reixach (17 edicions) i 108 treballs dels Premis Jordi Pujiula (6 edicions).

Foto: Josep Agustí

Des de ben jove la meua afició a l'excursionisme és desenvolupava per les muntanyes de la Garrotxa i el Collsacabra. Quan vaig aprofundir en l'afició, vaig anar a petar al Centre Excursionista Olot i, una vegada allà, vaig començar a freqüentar les seves activitats socials. Al Centre hi vaig trobar gent amb una formació excursionista basada en el coneixement del territori i el respecte al medi ambient i la natura.

Però jo, jove com era, sobretot em vaig fixar en dos homes, Joan Tresserras i Josep Agustí. D'aquella generació, al CEO, hi havia altres persones que podien ser referents, però al cap dels anys sé que aquestes dues persones em van cridar l'atenció per la seva manera calculada i precisa d'entendre l'afició a la muntanya.

En Joan Tresserras era un excursionista que coneixia moltes de les conquestes de les grans muntanyes del planeta, i parlava de noms i assoliments de fites amb gran autoritat. Tenia un coneixement extens del Pirineu i era un plaer anar a una social en què ell participés per com s'explicava i descrivia aquella vall o aquell itinerari. Jo, que era un jove inexpert i romàntic, sentir parlar de la conquesta de les cares nord dels Alps o d'un objectiu llunyà de nom desconegut i

inpronunciable, podeu entendre que allò em fascinava. En aquella època, quan el moviment alpinístic català va començar a agafar volada, en Joan parlava de noms i n'explicava detalls i dades. Trenta-cinc anys enrere no era habitual trobar persones que tinguessin informació dels diferents massissos i encara menys que coneguessin qui els havia conquerit.

En Josep Agustí era un home precís, exacte diria jo; caminar al seu costat era entendre la muntanya des de la perspectiva de qui vol fixar el que veu i trepitja, perquè les generacions futures hi puguin accedir. Documentar cada trencant i accident físic que trobes en el camí no és fàcil; fer-ho cada vegada que surts d'excursió és una tasca increïble, perquè després has de organitzar tota aquella informació i guardar-la perquè posteriorment et sigui útil i senzill d'accedir-hi. En Josep caminava sempre amb la llibreta i el llapis a mà, escrivia i explicava el seu coneixement de les muntanyes i valls properes. Això era i és increïble: m'atreuria a dir que és l'home que coneix millor totes les muntanyes dels voltants de la Garrotxa i entorns propers; bé, ara m'ha entrat el dubte de si el seu fill, en Quim Agustí, fidel seguidor de la tradició familiar, no l'ha superat en algun aspecte. També era un gran coneixedor del Pirineu i ja per aquells temps perseguia pujar tots els cims de més de tres mil metres de la serralada pirinenca.

En Joan i en Josep, excursionistes rigorosos, exigents, fets a la muntanya a partir de les fonts més clàssiques de l'excursionisme del nostre país. Dos caràcters diferents que s'avenien molt i que compartien el respecte per la muntanya. Dos homes que vetllaven per la conservació dels topònims, la descripció dels primers conqueridors, la descripció dels camins, les valls, els llogarrets, les cases de pagès... Dos homes disciplinats i molt ben formats i que, encara que ells no ho sabessin, van ser per a mi un exemple i uns referents. I no em vull estar d'explicar-ho.

PERE GELIS TORRÓ

ME'N RECORDO / 40

... Records escolars, que van des de quan m'acompanyaven al Grup fins als viatges amb moto sense carnet a l'Institut, passant per quan vaig començar a anar sol pel carrer (a vegades amb el meu germà Joan) de camí des de L'Art Cristià als Escolapis. Records d'aquell conjunt de bona gent que ens aplegàvem dia sí i dia també en una aula on a vegades trobàvem mestres que ens ensenyaven alguna cosa. Records dels patis, d'aquells espais de llibertat on podíem deixar-nos anar, amb la conversa o amb la pilota, de les estrictes regles imposades a les aules. I records dels dies que ens donaven les notes, amb què ens valoraven amb números o frases fetes el coneixement en competes d'avaluar l'aprenentatge. / Records dels esports, records de les pilotes, del futbol, del bàsquet, del ping-pong i, sobretot, del tennis. Records d'aquells moments viscuts amb molta intensitat sota diferents tipus de regles, en aquest cas acceptades i volgudament compartides. Records de l'esforç físic,

del contrast entre el joc d'equip i el joc individual, i també records íntims de les "històries" que explicava a casa per poder fer-ho seguir tot malgrat la seva oposició. / Records de la feina, des del duró a l'hora que vaig cobrar aquells dos estius que em van fer el favor d'agafar-me d'aprenent fins als vint duros que vaig començar a guanyar posant-me a entrenar petits i grans en una pista de tennis. Records també de cercar feina, de no trobar un espai professional a la ciutat amb el títol universitari a sota el braç i records de l'emigració forçosa per poder fer la carrera professional que volia. / Records de la política, del final del franquisme i de la transició, del nou ajuntament i dels processos electorals que havíem aconseguit normalitzar i que s'anaven convocant un darrere l'altre. Records de fer bandera dels principis, de la igualtat d'oportunitats i de l'equitat, de la justícia social i de la justa distribució. Records de què aquestes banderes segueixen presents. / Records

familiars de casa, del pare, de la mare, dels germans, dels avis i de les ties. Records d'un pis que cada vegada es feia més petit perquè els germans cada vegada eren més, i cada dia que passava es feien més grans. Records de la nova família que vàrem formar amb una gran dona i un fantàstic fill, vinguts de l'Empordà, que em van canviar la vida. / Records de fer forats en cercles tancats i en entorns poc permeables. Records de com el convenciment i l'acció permetien anar centrifugant estructures que semblaven indestructibles per fer-ne de noves. Records d'argumentaris, a vegades construïts amb prudència i criteri, però d'altres amb excés i demagògia. / Records d'Olot amb carnet d'identitat i denominació d'origen. Records de marca adquirits un dia de gener de fa exactament seixanta anys. Records vitals que, gràcies a l'oportunitat que m'heu donat, perduran com un testimoni escrit... *Per quan ja no pugui recordar.*

JORDI OLIVERAS COLL